

УДК 378:356:005.336.2:001.5.(043)

DOI: <https://doi.org/10.33216/2220-6310-2019-91-4-69-78>

ОРГАНІЗАЦІЯ ДОСЛІДНО-ЕКСПЕРИМЕНТАЛЬНОЇ РОБОТИ З СОЦІАЛЬНО-ЕКОНОМІЧНОЇ ПІДГОТОВКИ КУРСАНТІВ ТА СЛУХАЧІВ У ПРОЦЕСІ БЕЗПЕРЕРВНОЇ ОСВІТИ В НАДПСУ

В. В. Дияк

ORCID 0000-0003-1477-5803

У статті висвітлено організацію дослідно-експериментальної роботи з соціально-економічної підготовки курсантів та слухачів у процесі безперервної освіти в Національній академії Державної прикордонної служби України імені Б. Хмельницького (НАДПСУ). Підсумовано, що експериментальне дослідження виконувалося на основі дотримання загальнонаукових принципів ефективності, об'єктивності, достовірності, цілісності, що відображають загальні вимоги до організації та проведення педагогічного експерименту.

Основним методом роботи був природний методичний експеримент, додатковими – емпіричний аналіз, рефлексивне опитування, анкетування, тестування, моніторинг, спостереження, портфоліо, аналіз нормативної бази та засобів навчання.

Аналіз та узагальнення отриманих результатів здійснювалося із застосуванням методів синтезу, систематизації та математичної обробки матеріалів експерименту, інтерпретації результатів, наочного уявлення фактичних даних. Кількісна оцінка результатів експерименту здійснювалася методом співвідношення фактичних статистичних даних про зміну досліджуваного феномену – соціально-економічної компетентності. Логіку і хід педагогічного експерименту відображають етапи, які характеризуються наступністю і визначають послідовність реалізації змісту експериментальної діяльності в рамках соціально-економічної підготовки курсантів і слухачів у процесі безперервної освіти в НАДПСУ. До таких етапів віднесено: теоретичний, діагностично-констатувальний, формувальний, контрольно-аналітичний. Підсумовано, що проблема оцінки педагогічних систем і процесів є однією з найскладніших для сучасної науки і особливо там, де предметом діагностики виступає процес розвитку особистості.

Резюмовано, що ключовою метою визначено встановлення реального стану сформованості соціально-економічної

компетентності курсантів і слухачів. Отримані результати експериментального дослідження засвідчили необхідність інноватизації та активізації соціально-економічної підготовки курсантів та слухачів у процесі безперервної освіти в Національній академії Державної прикордонної служби України імені Б. Хмельницького.

***Ключові слова:** організація дослідження, педагогічний експеримент, соціально-економічна підготовка, курсанти, слухачі, безперервна освіта, соціально-економічна компетентність.*

Постановка проблеми у загальному вигляді. Дослідження конкретних педагогічних процесів, результативності їхньої трансформації та оновлення потребує експериментальної перевірки дієвості визначених чинників і досягнутих результатів. Експериментальна робота в межах авторського дослідження спрямовувалася на фактичне досягнення поставленої мети: формування соціально-економічної компетентності курсантів і слухачів Національної академії Державної прикордонної служби України імені Б. Хмельницького (НАДПСУ) у процесі безперервної освіти; верифікацію концептуальної структурно-функціональної моделі соціально-економічної підготовки (СЕР) курсантів і слухачів у процесі безперервної освіти (БО); апробацію сукупності організаційно-педагогічних умов здійснення інтегративно-диференційованого навчання майбутніх офіцерів Державної прикордонної служби України (ДПСУ). З метою доведення дієвості виокремлених організаційно-педагогічних умов проведено педагогічний експеримент.

Аналіз останніх досліджень і публікацій, у яких започатковано розв'язання даної проблеми і на які спирається автор. Проведення експериментального дослідження передбачає врахування різних чинників у процесі діагностування результативності впровадження педагогічних змін, спрямованих на вдосконалення освітнього процесу. Так, науковці акцентують увагу на певних протиріччях, що формують проблему педагогічної діагностики. Закладаючи основи педагогічної кваліметрії, науковці (Падалка, 2011; Сичевський, 2008) окреслюють протиріччя:

- між суб'єктивним характером оцінки і вимогою об'єктивності вимірів;
- між прихованим характером процесу розвитку особистості (який займає центральне місце в педагогічній діагностиці) і необхідністю «бачити» його прояви;
- між необхідністю ставити педагогічний діагноз і стабільністю результатів, наявністю зворотних механізмів процесу розвитку особистості.

Усунення названих протиріч, як вказують автори, ускладнюється дефіцитом конкретних інструментів педагогічної діагностики. Розробляючи універсальні формальні схеми діагностики педагогічних явищ і процесів, науковці (Трембовецький, 2009) пропонують принципи проектування діагностичних систем, на які ми орієнтувалися в дослідженні.

Отже, проблема наукового обґрунтування принципів, методів, форм і засобів організації експериментального дослідження була предметом наукових розвідок багатьох учених (Падалка, 2011; Сичевський, 2008; Трембовецький, 2009 та ін.).

Метою статті визначено деталізація етапів організації дослідно-експериментальної роботи з соціально-економічної підготовки курсантів та слухачів у процесі безперервної освіти в Національній академії Державної прикордонної служби України імені Б. Хмельницького (НАДПСУ).

Виклад основного матеріалу дослідження з повним обґрунтуванням отриманих наукових результатів. Логіку і хід педагогічного експерименту відображають етапи, які характеризують наступність і визначають послідовність реалізації змісту експериментальної роботи в рамках СЕП курсантів і слухачів у процесі безперервної освіти в НАДПСУ. Розглянемо детальніше алгоритм дослідно-експериментальної роботи.

Теоретичний етап (2013 р.) дослідження відзначався низкою кроків: окреслено мету, завдання, методи дослідження; сформульовано робочі гіпотези; проведено теоретичний аналіз філософської, психолого-педагогічної, військової літератури, періодичних науково-методичних видань з проблеми дослідження з метою визначення понятійно-термінологічного поля наукової розвідки; здійснено аналіз нормативно-правового забезпечення професійної підготовки курсантів та слухачів у процесі безперервної освіти у ЗВО Державної прикордонної служби України; проаналізовано сучасні напрями наукових досліджень професійної підготовки майбутніх працівників прикордонної служби. Мета є тим ідеальним станом, орієнтиром для всієї педагогічної системи СЕП курсантів і слухачів у НАДПСУ. Для досягнення максимальної конструктивності мети дослідження проводилася навчально-методична робота на кафедрах, у предметно-методичних комісіях, педагогічних і навчальних колективах.

Другий – *діагностично-констатувальний етап* – охоплював 2014-2015 н.р. й відзначався такими віхами: виокремлено особливості й узагальнено вимоги до соціально-економічної підготовленості персоналу ДПСУ; конкретизовано структуру сформованості соціально-економічної компетентності офіцерів ДПСУ; розроблено пакет діагностичних

матеріалів для виявлення стану сформованості соціально-економічної компетентності курсантів і слухачів НАДПСУ; проведено діагностичні зрізи для встановлення рівнів сформованості кожного з компонентів та загалом соціально-економічної компетентності курсантів і слухачів; виявлено недоліки існуючої системи соціально-економічної підготовки курсантів і слухачів у процесі безперервної освіти в НАДСПУ; проведено констатувальний етап експериментального дослідження.

Експериментальне дослідження виконувалося на основі дотримання загальнонаукових принципів ефективності, об'єктивності, достовірності, цілісності, що відображають загальні вимоги до організації та проведення педагогічного експерименту.

Отриманню надійної та достовірної інформації сприяв правильний вибір об'єкта вимірювання, наявність валідного діагностичного інструментарію і використання методів збору й аналізу фактичної інформації. Індикатор стійкості інформації пов'язаний з відсутністю випадкових помилок вимірювання в експериментальній роботі під час декількох контрольних зрізів. Репрезентативність забезпечувалася визначенням вибіркової сукупності, що найкращим чином відображає генеральну сукупність й дозволяє узагальнювати отримані експериментальні дані на всю генеральну сукупність.

Отже, другий етап дослідження складалася з двох підетапів: діагностичного і констатувального. Дослідження останніх років, присвячені методологічним питанням педагогічної діагностики, дають зрозуміти, що в умовах безперервної освіти функції діагностики значно розширилися. Так науковці (Ельбрехт, 2012; Козяр, 2010; Кубіцький, 2002; Мота, 2003) обґрунтовують низку функцій діагностики. У контексті завдань нашого дослідження визначаємо такі функції діагностики:

– аналітична функція дозволяє розкрити причинно-наслідкові зв'язки між безперервною освітою і рівнем соціально-економічної компетентності курсантів і слухачів НАДПСУ;

– діагностична функція спрямована на виявлення рівня сформованості досліджуваної якості;

– оцінна функція полягає в якісній і кількісній оцінці результативності формування соціально-економічної компетентності курсантів і слухачів НАДПСУ;

– корекційна функція базується на внесенні в навчальну діяльність курсантів і слухачів виправлень, необхідних для досягнення більш високого результату;

– орієнтаційна функція, спрямована на визначення нових цілей і можливої індивідуальної траєкторії безперервної освіти курсантів і

слухачів у напрямі опанування соціально-економічними знаннями, вміннями, навичками;

– інформаційна функція націлена на постійне інформування суб'єктів педагогічної системи СЕП курсантів і слухачів в процесі безперервної освіти в НАДПСУ про результати педагогічної діагностики.

Названі функції виступають підставою для виокремлення взаємопов'язаних структурних складників для діагностики соціально-економічної компетентності курсантів і слухачів, що дозволяє говорити про систему діагностики. Зважаючи на той факт, що детальний аналіз наукової літератури засвідчив відсутність комплексних методик для визначення рівня сформованості компонентів і загалом соціально-економічної компетентності курсантів і слухачів, було розроблено авторські матеріали, шляхом адаптації існуючих. Ключовою метою діагностування визначено встановлення реального стану сформованості соціально-економічної компетентності курсантів і слухачів. Для цього в НАДПСУ здійснено анкетування курсантів для виміру рівнів сформованості мотиваційно-світоглядного, інформаційно-змістового, конативно-деонтологічного, особистісно-рефлексивного компонентів соціально-економічної компетентності за чотирма рівнями. Отримані результати діагностичного етапу експериментального дослідження свідчать про необхідність інноватизації та активізації СЕП курсантів і слухачів у НАДПСУ. Аналіз отриманих даних підкреслює низку фактів:

– недостатню сформованість потреби курсантів і слухачів в опанування соціально-економічними знаннями, вміннями і навичками з метою інтеграції в соціально-економічний простір;

– майбутні офіцери ДПСУ не володіють достатнім багажем спеціальних економічних знань, що детермінує нездатність курсантів і слухачів грамотно вирішувати професійні соціальні та економічні завдання і вказує на нерозвиненість економічного мислення майбутнього персоналу ДПСУ;

– курсантам і слухачам складно вирішувати змодельовані соціально-економічні ситуації професійного контексту, адже вони не володіють досконало спеціальними вміннями і навичками організації економічно доцільної діяльності;

– майбутній персонал ДПСУ не завжди вдається до самоаналізу результатів власної самоосвітньої діяльності в напрямі опанування соціально-економічною компетентністю.

Виявлені факти та існуючий стан сформованості соціально-економічної компетентності курсантів і слухачів підкреслюють доцільність імплементації виокремлених організаційно-педагогічних умов та

авторської концептуальної структурно-функціональної моделі СЕП курсантів і слухачів в процесі безперервної освіти в НАДПСУ. На констатувальному етапі дослідження курсантів і слухачів, котрі брали участь в експериментальному дослідженні було розподілено на контрольні та експериментальні групи.

Впродовж *формульованого* етапу (2016-2018 н.р.) в НАДСПУ впроваджувалися авторські організаційно-педагогічні умови та структурно-функціональна модель соціально-економічної підготовки курсантів і слухачів у процесі безперервної освіти.

Метою *контрольно-аналітичного етапу* (2019 р.) експериментального дослідження було виявлення динаміки формування соціально-економічної компетентності курсантів і слухачів у процесі безперервної освіти в НАДПСУ за певними показниками. Ключовими організаційними віхами цього етапу визначено такі кроки: проведення контрольних зрізів для встановлення стану сформованості соціально-економічної компетентності курсантів і слухачів; аналіз та узагальнення отриманих фактичних даних і їх інтерпретація, формулювання висновків за результатами експериментального дослідження.

Висновки. Експериментальне дослідження соціально-економічної підготовки курсантів і слухачів у процесі безперервної освіти в Національній академії Державної прикордонної служби України імені Б. Хмельницького виконувалося на основі дотримання загальнонаукових принципів ефективності, об'єктивності, достовірності, цілісності, що відображають загальні вимоги до організації та проведення педагогічного експерименту. Логіку і хід педагогічного експерименту відображають етапи, які характеризуються наступність і визначають послідовність реалізації змісту експериментальної роботи в рамках соціально-економічної підготовки курсантів і слухачів у процесі безперервної освіти в НАДПСУ. До таких етапів віднесено: теоретичний, діагностично-констатувальний, формульовальний, контрольно-аналітичний, які характеризуються певними межами, цілеспрямованим використанням сукупності методів дослідження, діагностичним апаратом.

Перспективи подальших наукових розвідок визначаються новими цілями: розширення бази навчально-методичного забезпечення для формування соціально-економічної компетентності курсантів і слухачів НАДПСУ.

Література

1. Ельбрехт О. М. Індивідуалізація навчання як засіб удосконалення професійної підготовки фахівців. *Педагогічна освіта: теорія і практика*. Кам'янець-

- Подільський, 2012. Вип. 11. С. 46–49. URL : http://nbuv.gov.ua/UJRN/znpno_2012_11_11(дата звернення : 29.10.2018).
2. Козяр М. М. Шляхи формування організаторських умінь у майбутніх офіцерів як основи їх професійної компетентності. *Вісник Національної академії Державної прикордонної служби України*. 2010. Вип. 2. URL : http://nbuv.gov.ua/UJRN/Vnadps_2010_2_14(дата звернення : 16.08.2018).
  3. Кубицький С. О. Система оцінювання готовності майбутніх офіцерів до професійної діяльності : автореф. дис. ... канд. пед. наук : спец. 13.00.04. К., 2002. 19 с.
  4. Мота А. Ф. Адміністративна відповідальність військовослужбовців за законодавством України : автореф. дис. ... канд. юрид. наук : 12.00.07. Київ, 2003. 18 с.
  5. Падалка О. С., Шпак О. Т., Приступа В. В. Дидактико-методичні основи формування економічної компетентності : навч. посіб. Київ : Вид-во НПУ ім. М. П. Драгоманова, 2011. 239 с.
  6. Сичевський Ю. О. Формування відповідальності як професійно-особистісної якості у майбутніх офіцерів-прикордонників : дис. ... канд. пед. наук / Національна академія Державної прикордонної служби України. Хмельницький, 2008. 257 с.
  7. Трембовецький О. Г. Формування професійної спостережливості у майбутніх офіцерів-прикордонників : автореф. дис. ... канд. пед. наук : 13.00.04. Хмельницький, 2009. 20 с.
  8. Шишолін П. А. Підвищення ефективності оперативно-службової діяльності ПВУ з протидії нелегальній міграції : дис. ... канд. військ. наук : 20.01.04 / Національна академія Державної прикордонної служби України. Хмельницький, 1997. 212 с.

References

1. Elbrekht, O. M. (2012). Individualizatsiia navchannia yak zasib udoskonalennia profesiinoi pidhotovky fakhivtsiv [Individualization of study as a mean of improving vocational training of specialists]. *Pedahohichna osvita: teoriia i praktyk – Pedagogical education: theory and practice*, #11, 46–49. Kamianets-Podilskyi. Retrieved from http://nbuv.gov.ua/UJRN/znpno_2012_11_11 (date of appeal: 29.10.2018) (ukr).
2. Koziar, M. M. (2010). Shliakhy formuvannia orhanizatorskykh umin u maibutnikh ofitseriv yak osnovy yikh profesiinoi kompetentnosti [Ways of developing organizational skills for future officers as a basis for their professional competence]. *Visnyk Natsionalnoi akademii Derzhavnoi prykordonnoi sluzhby Ukrainy – Bulletin of the National Academy of the State Border Guard Service of Ukraine*, #2. Retrieved from: http://nbuv.gov.ua/UJRN/Vnadps_2010_2_14 (date of appeal: 16.08.2018) (ukr).
3. Kubitskyi, S O. (2002). *Systema otsiniuvannia hotovnosti maibutnikh ofitseriv do profesiinoi diialnosti [The system of evaluating future officers' readiness for their professional activity]*. (Abstract of Candidate's Thesis in Education). Kyiv (ukr).

4. Mota, A. F. (2003). *Administratyvna vidpovidalnist viiskovosluzhbovtiv za zakonodavstvom Ukrainy [Administrative responsibility of servicemen according to the legislation of Ukraine]*. (Abstract of Candidate's Thesis in Law). Kyiv (ukr).
5. Padalka, O. S., Shpak, O. T., & Prystupa, V. V. (2011). *Dydaktyko-metodychni osnovy formuvannia ekonomichnoi kompetentnosti [Didactic and methodical bases of formation of economic competence]*. Kyiv: NPDU (ukr).
6. Sychevskiy, Yu. O. (2008). *Formuvannia vidpovidalnosti yak profesiino-osobystisnoi yakosti u maibutnikh ofitseriv-prykordonnykiv [Forming the responsibility as professional and personal quality of future border guard officers]*. (Candidate's Thesis in Education). Khmelnytskyi: NASBGUSU (ukr).
7. Trembovetskyi, O. H. (2009). *Formuvannia profesiinoi sposterezhlyvosti u maibutnikh ofitseriv-prykordonnykiv [Formation of the future border guard-officers' professional observation]*. (Abstract of Candidate's Thesis in Education). Khmelnytskyi (ukr).
8. Shysholin, P. A. (1997). *Pidvyshchennia efektyvnosti operatyvno-sluzhbovoi diialnosti PVU z protydii nelegalnii mihratsii [Improving the efficiency of PSP operational activities in combating illegal migration]*. (Candidate's Thesis in Military Sciences). Khmelnytskyi: NASBGUSU (ukr).

ОРГАНИЗАЦИЯ ОПЫТНО-ЭКСПЕРИМЕНТАЛЬНОЙ РАБОТЫ ПО СОЦИАЛЬНО-ЭКОНОМИЧЕСКОЙ ПОДГОТОВКЕ КУРСАНТОВ И СЛУШАТЕЛЕЙ В ПРОЦЕССЕ НЕПРЕРЫВНОГО ОБРАЗОВАНИЯ В НАДПСУ

В. В. Дияк

В статье отражена организация опытно-экспериментальной работы по социально-экономической подготовке курсантов и слушателей в процессе непрерывного образования в Национальной академии Государственной пограничной службы Украины имени Богдана Хмельницкого (НАДПСУ). Подытожено, что экспериментальное исследование выполнялось на основе соблюдения общенаучных принципов эффективности, объективности, достоверности, целостности, отражающие общие требования к организации и проведению педагогического эксперимента.

Основным методом работы был природный методический эксперимент, дополнительными – эмпирический анализ, рефлексивное опросы, анкетирование, тестирование, мониторинг, наблюдение, портфолио, анализ нормативной базы и средств обучения.

Анализ и обобщение полученных результатов осуществлялось с применением методов синтеза, систематизации и математической обработки материалов эксперимента, интерпретации результатов, наглядного представления фактических данных. Количественная оценка результатов эксперимента осуществлялась методом соотношения фактических статистических данных об изменении исследуемого феномена – социально-экономической компетентности.

Логика и ход педагогического эксперимента отражают этапы, характеризующиеся преемственностью и определяющие последовательность реализации содержания экспериментальной деятельности в рамках социально-экономической подготовки курсантов и слушателей в процессе непрерывного образования в НАДПСУ. К таким этапам отнесены: теоретический, диагностически-констатирующий, формирующий, контрольно-аналитический. Подытожено, что проблема оценки педагогических систем и процессов является одной из самых сложных для современной науки и особенно там, где предметом диагностики выступает процесс развития личности.

Резюмировано, что ключевой целью определено установление реального состояния сформированности социально-экономической компетентности курсантов и слушателей. Полученные результаты экспериментального исследования показали необходимость инноватизации и активизации социально-экономической подготовки курсантов и слушателей в процессе непрерывного образования в Национальной академии Государственной пограничной службы Украины имени Богдана Хмельницкого.

Ключевые слова: *организация исследования, педагогический эксперимент, социально-экономическая подготовка, курсанты, слушатели, непрерывное образование, социально-экономическая компетентность.*

ORGANIZATION OF RESEARCH AND EXPERIMENTAL WORK ON SOCIO-ECONOMIC TRAINING OF CADETS AND STUDENTS IN THE PROCESS OF CONTINUOUS EDUCATION IN THE NASBGSU

V. V. Dyiak

The article deals with the organization of research and experimental work on socio-economic training of cadets and students in the process of continuous education in the National Academy of the State Border Guard Service of Ukraine named after B. Khmelnytskyi (NASBGSU). It has been summarized that the experimental research was carried out on the basis of compliance with the general scientific principles of efficiency, objectivity, reliability, integrity, reflecting the general requirements for organizing and conducting pedagogical experiment.

The main method of work was natural methodical experiment, the additional – empirical analysis, reflexive questionnaire, poll, testing, monitoring, observation, portfolio, analysis of regulatory frameworks and training tools.

Analysis and generalization of the obtained results was carried out using the methods of synthesis, systematization and mathematical processing of experimental materials, results interpretation, visual representation of actual data. Quantitative evaluation of the experiment results was carried out by the method of correlation of the actual statistics about the change of the studied phenomenon – the socio-economic competence. The logic and course of the pedagogical experiment reflect the stages, which characterize the succession and determine the sequence of implementation of the content of experimental activity within the socio-economic training of cadets and students in the

process of continuous education in the NASBGSU. These are the stages: theoretical, diagnostic-ascertained, forming, control-analytical. It has been summarized that the problem of evaluation of pedagogical systems and processes is one of the most complicated for modern science and especially where the process of personality development is the subject of diagnostics.

It has been resumed that the key purpose is to determine the real state of formation of socio-economic competence of cadets and students. The obtained results of the experimental research have shown the need for innovatization and activatization of socio-economic training of cadets and students in the process of continuous education in the National Academy of the State Border Guard Service of Ukraine named after B. Khmelnytskyi.

Key words: *Research organization, pedagogical experiment, socio-economic training, cadets, students, continuous education, socio-economic competence.*

Дияк Вадим Валерійович – кандидат педагогічних наук, доцент, національна академія державної прикордонної служби України імені Б. Хмельницького (м. Хмельницький, Україна) E-mail: vadimd09@gmail.com

Dyjak Vadym Valeriiovych – Ph.D. in Education, Associate Professor, National Academy of the State Border Guard Service of Ukraine named after B. Khmelnytskyi, (Khmelnyskyi, Ukraine) E-mail: vadimd09@gmail.com